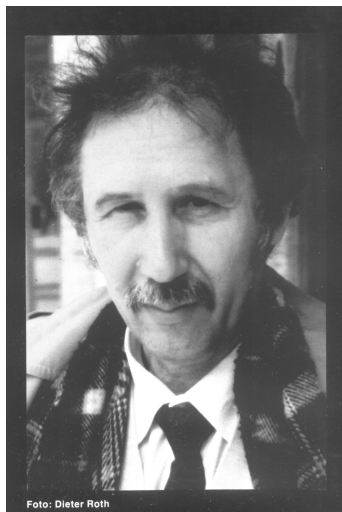

POEZIA ETNOGRAFIEI. RITURI FUNERARE ÎN CICLUL *LA LILIECI* DE MARIN SORESCU

Lucia CIREȘ

La 19 februarie 2006, Marin Sorescu ar fi trebuit să împlinească 70 de ani, vârstă la care ar fi putut fi în deplină putere creatoare, dar, din păcate, la 6 decembrie 1996, s-a mutat în „lumea ailaltă”, iar istoricii și criticii literari nu se grăbesc să-i prețuiască opera cu dreaptă măsură, cu toate că, în ultima vreme s-au publicat mai multe studii despre scriitor. Poate că mai stăruie încă în memoria multora stângăciile lui de ministru al culturii, bine intenționat, dar fără vocație, care i-au adus numai ponoase din partea adversarilor puterii politice și a celor de breaslă. S-a petrecut, de fapt, un transfer subiectiv al aversiunii pentru demnitarul unui regim asupra omului Sorescu și a operei lui literare. De altfel, dacă ne gândim și la valul de contestări mai recente, în numele exprimării libere a opiniilor, contestări care amintesc de politica proletcultistă, Marin Sorescu poate fi așezat alături de marii contestați Mihai Eminescu, George Călinescu, Mihail Sadoveanu, Marin Preda, vecinătate care îi confirmă și îi potențează valoarea.

Volumele din ciclul *La liliesci* (1973, 1977, 1981, 1988, 1995, 1998 – postum) au stârnit numeroase controverse referitoare la poeticitatea lor. Încă din 1982, Gabriel Dimisianu constata că „*La liliesci* nu s-a bucurat, cel puțin deocamdată, de un răsunset pe măsura însemnătății sale reale”¹; Ovid Crohmălniceanu recunoștea că universul din *La liliesci* – „marele show bulzeștean” – „iradiază poezie” din „platitudinea existenței curente”². Eugen Simion, care, inspirat în

¹ Gabriel Dimisianu, „*La liliesci*” de Marin Sorescu, în „România literară”, 18 martie 1982.

² Ovid S. Crohmălniceanu, *Marin Sorescu: „La liliesci, IV”. Marele show bulzeștean*, în „Ramuri”, nr. 2, 1989.

selecție, l-a ales pe Marin Sorescu între primii scriitori a căror operă integrală a fost editată recent, în colecția „Opere fundamentale”, a sesizat că „sub închipuitele, inteligentele comedii” se simte tragicul în poeziile care vorbesc „mai ales de bătrânețe și moarte, de practici magice și de întâmplări burlești”³. În același sens, Dumitru Micu preciza: „Dimensiunea interioară, de adâncime, a poemelor nu se oferă cu ușurință percepției imediate, i se refuză chiar; reclamă efort, inițiere [...] lirismul indirect [...] se comunică doar cu condiția coparticipării la actul declanșării lui, a «colaborării» cu poetul”⁴.

Așa cum remarca George Pruteanu, „principala problemă pe care a ridicat-o ciclul *La liliaci* a fost una de taxinomie, ca să nu zic de teoria genurilor. Ce-i asta? s-au întrebat cititorul și criticul. Textul buimăcea. Ce-i asta? Prima dilemă era: POEZIE sau PROZĂ? A doua dilemă era: umor sau etnografie? Din aceste două dileme se zămisleau celelalte: liric sau comic? parodie sau literatură «serioasă»? realism sau «bășcălie»?”⁵.

Într-adevăr, *La liliaci* i s-a refuzat lui Eugen Barbu, care, fără aderență la text, bagateliza poezia, ridiculizând elemente de suprafață. În a sa *Istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent*⁶ califică primul volum din *La liliaci* drept un „subprodus liric”. Superficialitatea criticului reiese chiar din supoziția că *Liliaci* este „mai mult ca sigur, comuna de baștină a autorului” [sic!]. De fapt, toate cele cinci cărți intitulate enigmatic *La liliaci* trimit la „cimitirul din vale cu *liliaci* înfloriți”. În poezia *La liliaci*, care încheie prima carte, aflăm deslușirea titlului: „...E răcoare la umbra bisericii bătrâne, care a rămas aici de când / Era satul în pădure și veneau haiducii de mâncau pe furiș. / Pe Săliște cântă cucul, *cimitirul* are un aer important, împăcat cu sine. / E bine să fii mort aici, între codri, locul e ferit, nu trage, / Clopotul nu te deranjează, că nu sună decât de sărbători, / Și duminica dimineață, când cade în misticism, bang–bang – cine-o mai fi murit? – / De răsună morții și stafiile. / Cântă păsările și e un miros de *liliaci* înfloriți, / Cum trebuie să fi mirosit raiul din dreapta, de la intrare, / Pe vremea când era culoarea nouă și nu crăpase” (I, p. 106-107)⁷. Eugen

³ În „România literară”, 1980, apud *La liliaci*, Cartea a V-a, p. 156.

⁴ *Limbaje moderne în poezia română de azi*, București, Minerva, 1986, p. 116.

⁵ *Farmecul buf*, în „Convorbiri literare”, nr. 4, 20 aprilie, 1987.

⁶ Editura Eminescu, 1975, p. 92-95.

⁷ Am utilizat următoarele volume: *La liliaci*, vol. I-III, București, Cartea Românească, 1986; *La liliaci*, Cartea a IV-a, Craiova, Scrisul Românesc, 1988; *La liliaci*, Cartea a V-a, București, Editura „Creuzet”, 1995 și *La liliaci*, Cartea a VI-a, Ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu și Virginia Sorescu, București, Fundația „Marin Sorescu”, 1998.

Barbu comentează poeziile în răspăr, cu ironie, îngroșând doar aspectele prozaice, nepercepând profunzimea lor disimulată.

Și receptarea poeziei soresciene de către Alex Ștefănescu l-a mâhnit pe poet. Într-un interviu acordat lui George Pruteanu, în anul 1986, Marin Sorescu mărturisea: „stilul meu are multe capcane. Cu aerul pretențios de a pune lucrurile la punct și de a lămuri cazul literaturii mele, criticul [Alex Ștefănescu] trecea foarte ușor și bășcălios peste ce am scris eu. Și mie îmi place umorul, îl practic, dar trebuie să aibă o anumită ținută”⁸.

Cu privire la postmodernismul lui Sorescu, reținem afirmația Monicăi Spiridon: „există [la Sorescu] mai mult ca oriunde o deschidere spre *paradoxal* și *întors* [subl. a.] al Postmodernismului”⁹. Mai recent, Ion Buzera consideră că „Marin Sorescu este, pentru moment, cel mai bun scriitor postmodern din istoria literaturii române”¹⁰.

Anecdotică din *La liliaci*, postmodernistă, chiar dacă nu este unanim recunoscută ca atare, este, oricum, mai interesantă și mai decentă decât experiențele individuale, predominant erotice, povestite într-un limbaj trivial.

Mircea Cărtărescu, analizând postmodernismul românesc, consideră că Nichita Stănescu și Marin Sorescu sunt „poetii nu numai cei mai talentați ai grupului, dar și cei mai inteligenți, mai neliniștiți, mai preocupați de evoluția scrisului lor”¹¹. Evadând din modernismul întârziat, de factură interbelică, spre ne-modernism, anti-modernism sau post-modernism, Marin Sorescu este, totuși, asociat „cu grupul modernist «instituționalizat»” și nu cu „postmodernismul al cărui reprezentant tipic pare a fi”¹². În „bizara serie” *La liliaci*, Cărtărescu află doar „prozaism etnografic” și consideră că este o „poezie «concretă», orală, narativă, antilirică, de portret grotesc al satului oltean în toate dimensiunile lui, în fine, de coborâre a poeziei, nu în stradă, cum o vor face optzeciștii, ci «în uliță»”¹³. Mai consideră – nedrept, după părerea noastră, – Mircea

---

⁸ *Dialoguri în bibliotecă*, în „Cronica”, nr. 8, februarie 1986. În *Istoria literaturii române contemporane. 1941–2000*, București, Editura mașina de scris, 2005, Alex Ștefănescu apreciază destul de evaziv ciclul *La liliaci*, fără să-l critice.

⁹ Monica Spiridon, *Mitul ieșirii din criză*, în „Caiete critice”, nr. 1-2, 1986, p. 89.

¹⁰ Ion Buzera, *Marin Sorescu, postmodernul*, în „Mozaicul”, serie nouă, IX, nr. 2 (88), 2006, passim.

¹¹ Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 319.

¹² *Ibidem*, p. 309.

¹³ *Ibidem*, p. 325.

Cărtărescu și că „un singur poem din trilogie [sic!], oricare, spune tot ce a avut poetul de spus”, iar „materialul verbal poate fi «copleşitor», dar el poate fi găsit, mai bine sistematizat în atlasele lingvistice”¹⁴.

Tocmai un reputat autor de atlase lingvistice, Stelian Dumistrăcel, apreciază modul cum Sorescu „pune ironic, într-un echilibru original, metafizic și mărunț terestru cotidian”¹⁵. Autorul remarcă, în *La liliaci*, multe practici rituale păgâne, printre care cele ce țin de cultul morților (ospățul de „ziua morților”, ofrandele de apă și hrană pentru sufletele lor ș.a.). Este subliniată „valoarea documentară a acestei inimaginabile aprioric monografii cu repere de antropologie și sociologie generală”. Și, mai departe, afirmă: „din câte știm, nimeni nu a contestat autenticitatea elementelor de cultură materială și comportamentale cuprinse în poemele din acest ciclu, încărcate de relatări și confesiuni ale unei galerii impresionante de personaje reale”¹⁶.

Într-adevăr, unele poezii dau senzația că sunt colaje de texte înregistrate pe bandă de magnetofon, transcrise „ad literam”, ba chiar fonetic uneori. Dar toate strădaniile de a identifica și dezvălui alchimia prin care aceste texte devin poezie lasă impresia că „mecanismul” n-a fost demontat în întregime, scăpând tocmai resortul inefabilului. Cu aparență de proză versificată, poeziile din ciclul *La liliaci*, încifrează, disimulează lirismul, în mod discret.

Ideea de a crea „metafore ascunse”, cu instantanee aparent minore din cultura de profunzime a satului oltenesc, i-a venit lui Marin Sorescu după o călătorie în Statele Unite ale Americii. Atunci el a anticipat ceea ce azi se dezbate foarte insistent: multiculturalismul, alteritatea, căutarea identității, intuind că Bulzeștiul și oamenii lui sunt o lume și o cultură demnă de a oferi material poetic pentru o epopee.

Din întreg ciclul emană o tandrețe subiacentă, o sondare a propriilor origini, o febrilă căutare a sinelui. În acest sens, în interviul deja citat, poetul mărturisește: „Cred că visez în dialectul oltenesc”¹⁷. Și în alt interviu acordat în chiar anul morții sale, recunoaște: „În general, noi ne trădăm originea, și tocmai asta ne salvează, pentru că așa suntem mai adevărați, mai adânci. [...] Mă simt legat de Oltenia, care este o zonă aparte, și am reprezentat-o implicit prin felul meu de a fi, dar și cu

¹⁴ *Ibidem*, p. 326-327.

¹⁵ Stelian Dumistrăcel, *Sate dispărute – sate amenințate*, Iași, Institutul European, 1995, p. 141

¹⁶ *Ibidem*, p. 150.

¹⁷ *Dialoguri în bibliotecă*, în „Cronica”, nr. 8, februarie 1986.

program în ciclul «Lilieci», care a ajuns la a cincea carte, și în curând va apărea a șasea și ultima»¹⁸.

Fără pretenția de a fi descifrat secretul lui Marin Sorescu de a face poezie din secvențele de viață oltenescă, în încheiere cităm opinia unui critic american Nicholas Catanoy, din Oklahoma: „Ceea ce oferă *La lilieci* este o formă nouă de realism rural, aproape necunoscut în climatul nostru epuizat de resurse. Magna cum laude pentru Sorescu, care a evitat din nou atât asistența cât și pericolele alinierilor literare»¹⁹.

Din punctul de vedere al etnologului, cele șase cărți de poezii, apărute între 1973 și 1998, sub titlul *La lilieci*, reprezintă o adevărată monografie (poetică) a satului Bulzești. Se întâlnesc aici mituri, practici magice, credințe și superstiții, medicină populară, elemente de etnobotanică, obiceiuri calendaristice, de naștere, de nuntă, de înmormântare, numeroase detalii etnografice, motive folclorice și, nu în ultimul rând, un bogat lexic regional, toate acestea cercetate și cultivate programatic de poet. Până și înșiruirea poreclelor din Bulzești este un lanț de metafore. Am putea autentifica, după o îndelungată experiență în specialitate, fiecare amănunt de ordin antro-po-sociologic, cu convingerea că poate fi atestat și confirmat în bibliografie sau pe teren. Unele amănunte biografice atestă preocuparea constantă a lui Marin Sorescu pentru cultura populară (există în acest sens mărturii ale fratelui său, George Sorescu), principala sursă de informații fiind mama sa. Dintr-o dezvăluire a soției poetului, Virginia Sorescu, aflăm și amănunte grăitoare: „În fiecare iarnă mama Nicolîța venea la noi, începând cu Sfântul Nicolae, până ce se-ncălzea timpul, prin mai. [...] S-așeza să lucreze ceva și dânsa venea din casă și zicea: «Hai să-ți povestesc ce a mai făcut ăla al lui Cutare, al lui Cutare»... Și atunci el lăsa totul și asculta povestirile mamei. Și azi așa, mâine așa, până când, văzând că nu poate să lucreze altceva, s-a gândit să scrie poveștile care i le spunea ea. Era o foarte bună povestitoare»²⁰. Într-adevăr, poezia *Ale ieșirii sufletului. Sărintarul țărâniei* pare a fi înregistrat și transcris întocmai. De remarcat este faptul că a fost publicat în anul morții poetului, în revista „Literatorul”, când își aștepta sfârșitul, fără nci o intervenție ludică sau ironică, fără poantă. Va fi fost, oare, capabil Marin Sorescu să-i zică morții, întocmai ca bulzeștenii săi: „Tifla-i, neică!”?

¹⁸ Interviu realizat de Axel Helakhnatonrhey Lenn și Alina Popescu, apărut în revista „Ioan Maiorescu” a Colegiului „Carol I” din Craiova, din 20 mai 1996.

¹⁹ *World Literature Today*, Oklahoma – SUA, 1978, apud *La lilieci*, Cartea a V-a, p. 158.

²⁰ Interviu realizat de Dan Daia în „Însemnări ieșene”, 19 februarie 2000.

Dintre numeroase rituri de naștere, de nuntă, de înmormântare, acestea din urmă revin obsesiv. Explicația o găsim, pe de o parte, în faptul că zona este recunoscută pentru complexitatea acestor tradiții, dar și în interesul special manifestat de poet pentru modul firesc, senin, în care este privită moartea, atitudine pe care, încearcă să și-o însușească, anticipând – tristă coincidență – propria-i, confruntare, prea timpurie, cu „sorocul”.

Am făcut o raportare a riturilor prezente în poeziile lui Marin Sorescu la corpusul de informații culese pentru *Atlasul Etnografic Român*²¹, din Oltenia, păstrând clasificările și ordinea stabilite de autori. Rezultatele acestei confruntări surprind prin autenticitatea și acuratețea relatărilor poetului, care uneori sunt identice cu cele din punctul Bulzești (Dj 3), de aceea am reconstituit și un „corpul al morții” din ciclul *La liliaci*.

Agonia și moartea

Semne prevestitoare de moarte: Visele: Vis rău și Zbaterea ochiului (SO, 141-142): „[Gogu lui Duluman a murit pe front] Mama le-a pus masa, cu fața ca pământul, / Plânsese, toată ziua *i se bătuse un ochi și-avusese și-un / Vis rău*” (*A bătut clopotul*, I, 47); **Copac (Pom) tăiat** (SO, 141), **Groapă, Se surpă pământul** (SO, 141): „Când era tata bolnav. A venit Chirimențu / Și-a zis: / – Moașă, *am visat c-au tăiat gărnița dumneavoastră / De la delnița. / [Descifra semnele: muribundul*, SO, 142:] – Eh-e! Aia sânt eu, zice tata. / – E, cum să fii, că nu-ți trece? / – Nu-mi trece. // Tot atunci *mama a visat că făceau trei oameni / O groapă în fundul grădinii în vale. / Vine și țața Manda: / – Fă, să știi că nepricopsitul ăsta moare. / – Da, de ce, că e tânăr, cine moare la 43 de ani? / – Am visat rău azi-noapte, că / Veni malul, se dărâmă și vă prinse casa / Și se-nchise pământul deasupra. // Și-am mai visat, zice mama, / Că eram în casă, la foc / Și-am auzit zdupăind la fereastră. / Când mă uit, *trei oameni cu hârlețu [...]* // Mi-a murit. S-a-nchis pământul deasupra, / *Toate visele rele s-au izbândit*” (*S-a-nchis pământul*, II, 182-183); **Mort** (SO, 141): „Mama o întâlnește pe Anica. / Venea de la deal. / – Ce faci, fă? / – Luai lumânări. / Că pomenesc poimăine. [**Ofrandele date morților: La șase săptămâni:** „Tot atunci se dă și un rând de haine”, SO, 206:] / Fac o țără *pomană și-i dau haine, / Că atunci n-am avut. Și-n toate nopțile / Îl visez că să-i**

²¹ Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor, *Corpus de documente. Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, volumul I, Oltenia, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 137-235 (se va cita SO).

*dau haine. / Alesei grâu. Adusei lemne. / (Un maldăr de lemne cărate cu capul), / Pusei varză la acrit... // Și Anica s-a dus acasă / Și a murit. / Și mâncarea aia și lumânările i-au trebuit / La moartea ei. // De vreo două săptămâni tot spunea la oameni: / *Îl visai, îl visai că să-i dau haine. / Și când colo, hainele alea erau ea!*" (Luai lumânări, V, 107).*

Un alt *semn* de moarte consemnat de Marin Sorescu este că **nu se sparge gălbenușul de ou când cauți junghiul la copiii mici**: „Înseamnă că *s-a-ncuibat moartea-n el, n-ai ce-i mai face!* / Poate doar o minune, cum s-a-ntâmpat cu unul din Seculești / Că erau să-l îngroape, după ce-l plânseseră vreo trei zile de mort, / Și la urmă el s-a sculat de viu" (I, 83-84).

Printre alte *semne*, poetul înregistrează și **presimțirea**, credință cu răspândire generală: „Lipise prin prispă în Vinerea Paștilor. [...] – Ce faci? / – *Păi, eu oi muri / Și să fie și la mine curat, / Să nu le fie rușine copiilor când or veni. [...] // Ce presimțire o fi avut ea de făcuse curat? / Nu, că omul cam știe când îi vine sorocul*" (Marți după Paști, IV, 82-83).

Se știe, de asemenea, că muribunzii sau rudele acestuia vorbesc despre diferite **vedenii**, prezente și în poezia lui Sorescu: „[Când a murit Băla, fiica ei a auzit zgomot afară] *Și-odată vede un om roșu la poartă. / Avea pe cap un ciur de foc, / Cernea, așa scânteii, scânteioare. / Și zgâlțâia poarta și da să intre în curte. / – Iuu! Săriți! Hoții! [...] Omul roșu a luat-o la fugă, pe drum la vale. [...] mumă-sa / Era aplecată pe marginea patului și ... moale. [...] Nu mai răspundea. O pocise... / Omul ăla roșu... [...] A mai stat, așa, paralizată, un timp / Și-a murit*" (V, 54-55); „Domnule, [...] eu *am văzut moartea în față. / Nu știam că e femeie – ziceam c-o fi așa o vorbă. [...] Da să știți că așa e! // Mă culcasem și odată a apărut în prag / Una mare ... maare ... voinică, domnule... / Și [...] pământie... / Ce mai, te-nfiora!*" (Nu știam că moartea e femeie, V, 146).

Descifrarea semnelor: De către persoane pricepute (SO, 142): „Mituța avusese mulți morți / Și *știa bine cum se stinge omul, / Era chemată să-i păzească și pe ai de trăgeau. / Zicea: «Nu moare când înserează, moare când cântă / Cocoșii la noapte. Nu moare nici atunci, / Moare în vărsatul zorilor. Dacă scapă și atunci / Apoi moare la prânz, gata! / Când o fi soarele așa, cruce pe cer. / *Își face cruce cu soarele, cum ar veni și se duce ... ei!* // M-am sculat azi-noapte la oarece vreme din noapte / Și m-am uitat la el. Țsta mai are o zi. / *Așa i-a fost lui ursat să trăiască o zi, / Dacă se duce mai înainte nu-l primesc acolo. / Nu vedeți, stă și-așteaptă, își așteaptă rândul, / Că e-nghesuială mare și pe lumea**

ailaltă / E gloată rău»” (*Paza*, II, 154-155); **De către preot** (SO, 142): „[După ce l-au descântat de tot felul de boli] Apare și *popa să-l grijească*. / – Să-l grijești, părinte, că cine știe ce-o face, / Și ea sta cu lumânarea aprinsă lângă popa, / *Să vadă cum da grijania*. / – Cum dete părinte, grijania? / – *De, e cam rău, să vedeți de el. // Că dacă grijania se trăgea la coada lingurii, / Mai trăia, dar dacă / S-a tras la vârș, moare – și grijania s-a tras la vârș*. / Grijit ăla s-a simțit mai bine... / După aia s-a oticnit de vreo câteva ori și-a murit. // Așa i-a fost să fie, Dumnezeu să-l ierte. / Feștila din urechi, oala cu lumânări pe spate, / Trasul, descântatul – degeaba, *dacă n-a avut omul zile...*” (*Mitru Ceapă*, II, 224).

Amânarea morții: Credințe: Nu se poate amâna (SO, 142): „Babă-ta, când a murit tac-tu, / M-a întrebat de câți ani este, / Și i-am spus: 43. / – Ei, *am visat la ursitoarele lui* [...] Și-a trecut un cârd de găște sălbatice, / Peste mine, la deal. / Tot în deal, la apus. Și-am aplecat așa albia, să mă uit în sus. / Și-o femeie mi-a spus: / «Ei, nu te mai uita că sânt 43». / Gâștele alea sălbatice – anii lui. / *Așa i-a fost ursit*” (43 [titlul poeziei n.n.], II, 183); „[Bunicul Ion Bălan Sorescu] S-a văitat două zile și-a murit. / I se umflase piciorul ăla rău de tot – nu era doctor în sat [...] Dar și acum, *când e să mori, tot mori, / Cu doctorul lângă tine*” (IV, 31-32).

Ușurarea morții: Păcatele în viață sunt chinuri la moarte (SO, 147): „Când a murit Mitrică..., / Înainte de asta a spus oamenilor. / Așa spun *când mor. Își spun păcatele...* / Își aduc aminte – și să nu plece cu ele, / Și ăsta zice: / – Mă, eu și cu... (aici s-a înecat) / *L-am omorât pe Georgică...*” (*Mărturisirea*, III, 340).

Pentru ușurarea morții se face și o **dezlegare de blesteme**: „Măria lui Lungu, când s-a măritat cu Ion Lungu, / *S-a drăcuit* [blestemat n.n.] că nu se cunună cu el. / Se certaseră, că el mai ținuse o muiere. / Și când a fost să moară ea, bătrână, / *A chemat popa și i-a cununat*. // Mireasa culcată pe pat de blane, pe cergă, / Cu lămâița pe cap, trăgând să moară [...] Și popa le citea, *îi dezlega de blesteme*. / *Că nu e bine să mori necununat* [...] // Aveau și doi nași, tot bătrâni, leatul lor. [...] Și așa mireasa lui Lungu moartă [**Funcția bradului la înmormântare: Însemn de nuntă postumă**, SO, 180:] Și i s-a adus și *bradul de nuntă și l-au pus în cruce*. / [**Umbrar pentru mort**, SO, 180:] *Bradul e umbra de pe lumea ailaltă, / Te dai la el, stai la umbra lui / Și-ți e mai bine / Mai demult zicea că pe față să nu le pună decât pânză groasă / De tort, că zice că trec prin vămi / Și dogoare focul. / Dar acum – pânza s-a tot subțiat, / Și focul, cine știe, s-o fi tot înteuțit. / I-au pus Măriei pânză groasă de tort și-au dus-o / În Săliștea, la liliică*” (*Cumunia*, II, 228-230).

O mare grijă a rudelor aflate în preajma unui om bolnav este de a-i ține **lumânarea**, pentru a avea lumină în lumea cealaltă. Și personajele poemelor soresciene au mare grijă să moară cu *lumină*: „Spunea ea «Pe mine mă găsiți moartă, / Că n-are cine veni la mine. / Da' eu seara, dacă mi-e rău, / Mă dau jos din pat și mă primenesc, / Mă gătesc de moarte. / Dau *lampa mică și-o las aprinsă, să fie lumânare*»”(III, 299); „S-a dus și-a luat *lampa* / Și-a stat așa cu ea-n mână, la marginea patului. [...] *El murise, cu lampa pe piept. Aprinsă. Așa a murit Panduru. // De ce-or fi vrând oamenii să moară / Cu lumină? / Nae Banța îi spunea unei vecine: / – Fină, să nu uitați lumânarea, / Să mă lăsați în întuneric. [...] Hainele – nu mă puteți îmbrăca, / Sânt greu. Să mi le puneți pe piept. / Da' lumânarea s-o am în mână*” (*Lumânarea*, III, 395); „Mor! Mor! *Aprinde-mi lampa!* [...] – Hai că omul ăla, ozăcă moare / Nu știu ce face. / Până s-a duce pe la unul și la altul, / Că era noaptea, l-a găsit rece, *cu lampa pe piept. // Cum o fi făcut de-a luat lampa din cui? / Era cu mâna încleștată pe lampă. / Lampa ardea*” (*Lampa*, IV, 103-104).

Semnale la înmormântare

Auditive: Goarna (SO, 148): Chiar din punctul de Atlas Bulzești, Dj 3, s-a răspuns: „*Gorniști* plățiți sună înainte de înmormântare și la înmormântare, în curte și pe drum”. În poezia *Fanfara* a lui Marin Sorescu aflăm detalii despre gornistul satului și mentalitatea privitoare la prezența muzicii: „Marin Clanaristul se-ntorsese din armată c-o *goarnă*, / Era acum chemat pe la toate înmormântările, / Cânta foarte bine «deșteptarea», / Când mai iute, când mai domol, după cum și mortul, / Mai tânăr ori mai bătrân. / «Tu-tu, / Ia-l și-l du, / Tu-tu-tu, / Ia și du-l, / C-a mâncat mălai destuul», / Făceam noi pe lângă ăi de-l plângeau. // Pe toți îi înnebunise ăsta cu cântecul. / „*Când oi muri, zicea țața Măria Bălii, / Nu vreau decât tron de stejar, nu de fag, / Și să-mi cânte clanaristul la cap, / Să stau așa cu mâinile pe piept, frumoasă, și el să-mi cânte*”. [Când a auzit prima oară *o fanfară*, țața Maria se „văieta”]: „– Uf, că nu mă lovește moartea acum, se văieta țața Maria, / Că ce-aș mai fi mers la groapă cu ăștia, de-a mai mare dragul” (I, 75). Parodia (întâlnită și în parodiile de bocet) semnalelor de goarnă, rostită de copii, nu putea fi omisă de Sorescu, parodistul, ca și ironia amară din situația tragi-comică în care mortului i se cântă „deșteptarea”, în ritm adaptat, totuși, la vârsta răposatului.

Pregătirea de drum

Întrebările pentru **Atlasul Etnografic** au avut în vedere „pregătirea de drum” pentru „marea călătorie” a celor care „și-au dat sufletul”, omițând pregătirile pe care și le fac vârstnicii încă din timpul vieții. Marin Sorescu a insistat asupra acestora din urmă, deoarece l-a impresionat atitudinea împăcată față de „marea trecere”, așteptată cu seninătate atunci când s-au făcut toate rânduielile în *lumea albă*, spre care mai aruncă o privire înainte de a o părăsi: „Dați-vă, gagă, mai la o parte, nu-mi stați în zare, / Să mai văd și eu *lumea albă* [subl. n.]. // E vreo babă căzută rău, care măcar că nu se mai poate / Urni din pat / Dar pe geam s-ar uita, printre dreve, cu ochi aproape / Stinși. / – Asta ce-o mai fi vrând să vadă săraca? / I-o fi moartea sub pat, odată îi face «bau»...” (*Lumea albă*, I, 26-27).

Hainele de moarte sunt pregătite din vreme: „Duminica oamenii n-au porecle, / Li se spune pe numele cele bune / Care nu li se potrivesc deloc, *ca hainele de moarte / Păstrate cu mare grijă în lacră*” (I, 44); „– Bine, dumneata nu mai ai țoale neam? / – Mai am și eu *un rând* colo, *de moarte*, / *În troaca aia de cufăr*” (III, 277).

De asemenea, sunt pregătite **obiectele și băutura care vor fi date de pomană**: „– Spânule, când oi muri, *să vii să-mi duci sfeșnicul, / Că ți-am făcut prosop frumos / Cu podul Jiului cusut*. [...] S-a ținut de cuvânt, i-a dus sfeșnicul” (III, 298-299); „[Mița] Îl găsește cheflit și-i dă-n gând. / Se duce la damigeană, *damigeana* uscată. [Cioană o băuse cu prietenii] / – Bine, măă, *c-o țineam pentru pomană!* / – Nu știu, n-am văzut. / – Mă, o pusesem sus pentru pomană, n-auzi tu?! / Că tot la tine mă gândesc, *să ai și tu pe lumea ailaltă*. / – Păi, pomană fu și asta! / Lumea ailaltă este asta, ascultă-mă pe mine” (V, 86).

Tronul (sicriul) sau măcar „blane (scânduri) de tron” trebuia să aibă orice om prevăzător ajuns la o anumită vârstă. Numai cei tineri puteau fi luați prin surprindere, pe nepregătite: „[Moșu]... după ce a ciocănit cu bățul mulți *stejari* / S-a oprit lângă unul mai falnic, l-a privit lung, / L-a luat în brațe, a bătut cu pumnul noduros în scoarță. [...] Mă, Nicolae, zice, uite *din asta să-mi cioplești tu mie / Lada de zestre... când o fi*. [...] – Lasă, Moșule, c-o mai fi până atunci. / – Dacă! Hai fă-i semn, să nu rămân pe dinafară, / Că se pune vreme rea. // Acolo pe Bisa *se discuta despre moarte simplu, / Ca despre croială* și m-am mirat. / Moșu avea aproape optzeci de ani dar se ținea bine. / Acum era foarte bucuros că stejarul acela îi venea / De minune” (I, 50); „Floreă lui Ghiță *și l-a făcut. / A făcut două, și lui și muierii. / Mugurel l-a făcut. / A făcut două, și lui și muierii. / Ioana lui*

Mugurel și-a făcut și ea. / L-a făcut și Cica. / Roșca l-a făcut, / *Că e bolnav și el.* [...] Chelcea și l-a făcut / Da' el e sărit de 90 de ani. / *Toți și-au făcut tronurile.* [...] Așa zicea Giurcă: «Baba mea s-a dus, a murit, / Tifla-i, neică!» [...] Așa a zis și Giurcă ăl tânăr la moartea muierii: / „Baba mea s-a dus, a murit, / Tifla-i, neică!” // *Acum toți sânt pregătiți de ducă / Și și-au făcut tronurile*” (*Tifla-i, neică!*, IV, 46-47); „Povestește mama: / – *Și nici blane de tron n-avea, că la vârsta lui / Cine se gândea la tron! / Pe-ale Mitruții lui Drăgan le-am luat (aia de se jelea-n drum), / Ea le ținea de moarte.* [...] *Mie să-mi faceți tron, să-l știu eu / Colo pus bine, să nu umblați atunci după blane*” (III, 397).

Crucile se procurau, de asemenea, din timp, de la negustorii ambulante, care cunoșteau spiritul prevăzător al sătenilor: „«Cruci de vânzare!» / «Cine mai ia cruci!» / «*Cruci de morți!*» / «*Cruci de colaci!*» Nu erau mari. Așa mici, de-o palmă. / Veneau bieții munteni cu ele în traistă. / Din Vâlcea. / Câte-un iconar care le cioplea, / Le făcea, le scria. [...] Astea erau așa de făceai așa pe colaci / Și de pus pe pieptul mortului. / *Omul când moare, îi pui o cruce pe piept. / Sau o icoană*” (*De vânzare*, IV, 80-81).

Chiar și **primenitul** sau **pieptănatul** ritual putea fi făcut atunci când moartea era considerată iminentă: „Da' eu seara, dacă mi-e rău, / Mă dau jos din pat și *mă primenesc, / Mă gătesc de moarte*” (III, 299); „S-a pomenit Ioana lui Prăzaru cu ea, noaptea la ușă. / Iarna, pe zăpadă. Războiul, război. Intraseră nemții / Colea și lumea cam fugise. / – Cine e? / – Io sânt. / *Dă-mi un pieptăn să mă pieptăn.* / – Lisandro, ce faci cu pieptănul? / Acum în toiul nopții? / – Păi, *să mă pieptăn, că vin aia de la deal să ne-mpuște*” (IV, 5). Este posibil chiar ca proverbul „Țara arde și baba se piaptănă” să aibă un asemenea substrat ritualic.

Din timpul vieții se formulau și **dispoziții testamentare**, de obicei se „lăsa cu limbă de moarte”. [Mama poetului spunea:] „*Mie să-mi faceți tron* [din timp n.n.], *să-l știu eu / Colo pus bine, să nu umblați atunci după blane.*” (III, 397); „Nu toată lumea ține rânduiala [...] Dar *mie să-mi faceți așa / Dacă vreți să fiți în rând cu lumea. / Cum vă spusei, și după puteri*” (*Ale ieșirii sufletului. Sărindarul țărâniei*, VI, 23-24). Dar spiritul ludic și umorul poetului, de extracție oltenească, nu se dezmente. Nea Miei, citat de Sorescu, se îngrijea de comoditatea sa, refuzând comisioanele pe *lumea ailaltă*: „îi spunea mamei, *înainte de a muri*: / – Nicolită, dumneata să te dai la poartă / Și să te țâi, să nu vină alea cu lumânări, / Că *știi cum vin fomeile cu lumânări / Și ți le pun în mână.* / – Păi de ce nea Miei? / Păi, de-aia! Că *vin alea cu lumânări*

să-mi aducă / Să le dau la ai morți. Zic: să-i duci și lui Ion, / Lui Petrică, să-i duci și lui Sandu al meu. Și eu pe unii / Nici nu i-am cunoscut, ar trebui să umblu mereu o vecie, / Și rămân cu lumânările-n mână” (Lenea, II, 155). Numai că asemenea glume nu puteau să împiedice tradiția: „ – Și așa ai făcut, mamă, te-ai ținut la femeii să nu vină? / – Păi cum, eu puteam să mă-mprivesc cu satul? / Da’ lui îi era lene să umble pe lumea ailaltă, / Voia să se păstreze și mort” (II, 156).

Strigoi sau Moroi

Generalități (SO, 156-157): „Dar, Floreo, să nu mă bagi în pământ noaptea, că mi-e urât, / Vin moroi, stafii, strigoi să mă sparie. / Și-n primele zile, auzi, mă, mai stai și tu pe lângă groapă, te mai învârtești pe-acolo” (I, 76); „Morăreasa [...] Fusesse trasă pe roată, / Baticul i s-a înfășurat pe fusul motorului și-a tras-o și pe / Ea de păr, / Și toată s-a înfășurat ca o jurebie pe fus, și-a fost / Făcută zob. [...] Moara a rămas aproape goală o vreme și noaptea se zicea că vine / *Stafia muierei*, / Care luată prea repede, nu și-a dat seama cum s-a-ntâmpilat / Și vine să cerceteze cazul. / Ce să mai cercetezi, omul trebuie să moară de ceva când, moare, / Că așa degeaba...” (I, 37).

Recunoașterea strigoilor: Copiii născuți cu căiță (SO, 157-158): „Zicea câte una mai rea de gură despre Saveta: / Ferească Dumnezeu să nu-i treacă / Vreo pisică printre picioare, noaptea, / Că mai naște și-un copil cu căițe... / Și copilul ăla se face strigoi / Și cășunează pe populație” (III, 392); **Criminalii** (SO, 158): „[În legătură cu nebunul care omorâse un om] Femeile mai bătrâne își puneau problema: unde-o să ajungă, / În rai ori în iad? [...] Costică, gaică, [...] când la judecata de apoi, cum te înfățișezi tu acolo? / Cu mâinile pline de sânge, ia spune? / C-or să-ți pună ăia păcatele pe terezie, / Și văzând cât sânt de grele, or să le treacă pe cântarul de vite, / Și când le-or trânti, o să facă și cântarul ăsta țac! și-o să se rupă, / De grele ce sânt. / Și-or să te mai încarce și cu cântarul, / Că le-ai stricat daraua! // Asta o spunea Budeanca râzând, ca să-l familiarizeze pe nebun / Cu spiritele de pe lumea ailaltă, ozică. [...] – Fă, spunea Măria Bălii, pe drum, venind de la cimitir, [...] / L-am trecut și pe el în pomelnic, i-o ierta Dumnezeu ăle / Păcate” (I, 65-66); **Copiii avortați** (SO, 158-159): „Una a făcut un copil mort și s-a dus și s-a spovedit / Și i-a zis popa să mănânce un cot de pământ – / În toate părțile un cot, și un cot în adâncime. / Și l-a mâncat, da, păi ce să facă, / Dacă avea canon?” (*Un cot de pământ*, II, 160).

Și despre **copiii care mor nebotezați** se crede că devin moroi,

de aceea se face un botez urgent, cu țărână: „Tilina a născut *un copil*. / Și copilașul era amărât, și *murea* [...] o apucase *pe câmp*, acolo l-a adus pe lume. / Și-o femeie, care era cu ea, zice: / – Aoleu, stai să vin cu nisip. / Și-a venit *c-o strachină de nisip, ori de pământ*, / Ce era pe-acolo, *i-o turnat copilului în cap*... / Și-i zicea *de-ale botezului*, că ce să mai apuce / Popa să vină? Ar fi murit până-atunci. / Și-i vântura așa nisip în cap, și-i spunea pruncului: / «Tatăl nostru care le ești în ceruri», accentua pe acest *le* [subl. a.] / Așa cum auzise ea. [...] «Se botează robul lui Dumnezeu... zi-i fa un nume... [...] robul lui Dumnezeu, Gligore. / În numele tatălui și-al sfântului duh, amin». // Și ăla, Gligore, *murea*. [...] *Da' bine că l-am botezat*. [...] Pe Gligore *l-au înmormântat în grădină, la rădăcina / Unui pom. / Așa se îngroapă ăștia*” (*Creștinul lui Dumnezeu*, III, 315-316).

Se mai crede, în Bulzești, că și **cei blestemați** pot deveni moroi: „[Sătenii dăduseră foc unui schit de călugări greci pentru că nu voiau să le înapoieze pământul luat] Și călugării *i-au blestemat*: / *Să se mănânce unul pe altul. / Și de aia se făceau moroi. Blestem, de!*” (VI, 80). În răspunsul din Bulzești la **Atlasul Etnografic** se spune că „*mănâncă din neam, mănâncă inima oamenilor*” (SO, 161).

Rele aduse de strigoi: Oamenilor: Îmbolnăveau: „Moare Nicolae Banța. / După un an *s-a-mbolnăvit un nepot de-al lor* / Și tot atunci *și-o fetiță*, Fănica. / Și-au venit ai lui Banța la tatăl Fănicăi: / – Auzirăm că și Fănica zace, / Să vă spunem noi de ce: *din cauza lui țica, s-a făcut moroi*” (II, 137-138); „Când să-l ia de guler... nimic... Țala era moroi... / Dar mâna îi rămăsese țeapănă în aer... / După aia *i s-a făcut moale și așa a rămas*” (I, 92).

Destrigoirea: După moarte: Din Dj 3, Bulzești, s-a răspuns pentru **Atlas**: „Moroiul era dezgropat și ars în pădure”. Iată ce fac bulzeștenii din poezia lui Sorescu: „Atunci ei l-au chemat pe Coza. / S-a dus noaptea pe zăpadă / Și când dezgropau, un câine mare, negru, / Tot sta pe marginea groapei. / Îl goneau, el venea înapoi. / Când l-au desfăcut, zice că *era așa, într-o dungă, în tron*. / Coza *l-a tăiat cu coasa și-a luat sânge din el* / Și *l-a îngropat la loc, așa bucăți*, / Punea un rând de carne, un rând de pământ. / Un rând de carne, unul de pământ, / Să nu se mai împreune, să-nvie moroiul. / Câinele ăla negru s-a luat după ei, pe vale, / A venit până aici, sub biserica nouă, / Când odată s-a pomenit Coza fără oală. / Unde mi-e oala cu sânge? Iote că nu e! / Dispăru, mă! / Ce să facă! S-au întors înapoi, în cimitir, iar l-au dezgropat / Și *i-au luat inima toată, cu sânge*. / Și de cum au plecat ei

*la cimitir, i s-a făcut bine copilului. / A venit Coza și i-a arătat sângele. Zice: / Uită-te și tu în oala asta! / Sângele fierbea, clocotea, / De-aia se și cunoștea că fusese Nicolae Banța moroi, / Că după un an tot mai avea sânge viu, care așa bolborosea. / Coza mai și râdea: Eu îi știu dintr-o dată, / Fiindcă atunci când îi arunc pe mal, ai buni trosnesc, / Pârâie, iar moroi stau umflați. / A atârnat oala aia într-un salcâm. / Tot el a dat de leac și Mărinei lui Mugurel / Și Anicăi lui Duță, / Două fete care se-mbolnăviseră, la puțin timp după / Moartea Dinei lui Modroi. / A căzut pacostea pe biata mătușică, / S-a dus Coza și i-a luat capul. [...] – Iote, fă, vă adusei moartea. / Fetelor le-a trecut, ozacă de frică. / Scăfârlia a dus-o la pătulul lui Modroi, / Și-a atârnat-o de ceva, a băgat-o pe țarc” (Cebăluiri [DA: **cebălu** „a ameți, a zăpăci”], II, 138-139); „...baba nu stă, nu stă nici în pământ. / Am scos-o de șase ori. // A scos-o și-a pus-o pe targă / Și-o ducea pe vâlcele, / S-o mănânce halele [...] să nu se facă moroi. [...] lor nu le place mort. // Și după aia o ducea la mormânt / Și-o înmormânta iar. [...] // Acum se-nbolnăvise un copil al lui Șubăscurtă. [...] era a șaptea dez-mormântare. / Era rea baba – nu s-a potolit până n-au ars-o” (VI, 78-79).*

Măsurile mortului

Lumânarea de mărimea mortului: Denumire: Stat (SO, 170, Dj 3, Bulzești): „*O lumânare făcută colac. / O lumânare dintr-un colac de ceară. / Se pune pe pieptul mortului* [SO, 171: „Se așeza pe pieptul mortului”] *Și se aprinde când citește popa, la biserică* [SO, 172: „În biserică, cât ține slujba”] / *Și la urmă se aprinde la mormânt* / Timp de 44 de zile [SO, 172, Dj 3, Bulzești: „Se tămâia cu ea peste mormânt 40 de zile”] / Trebuie să ardă toată până atunci. / Dacă arde mai repede, se completează cu o lumânare. / Dacă e mai mult, la urmă se lasă în ziua aia / De arde toată. // Aia e statura omului, *statul* [subl. a.] său. / Și după 44 de zile se leapădă de tot s[*t*]atul / Își consumă *statura – lungimea lui*, cum ar veni. // Mare de stat, mic de stat – / Tot în 44 de zile se termină, / După moarte” (*Statul*, IV, 78-79).

Despre **tămâiatul la mormânt** [SO, 172: „dimineța până nu răsare soarele”] aflăm și de la mama poetului: „– Fato, îi spunea [mama] Lisândriei, / Când mergi la tămâiat, mergi până-n ziuă. / Fato, acolo, dacă te duci, te duci de noapte. / Altfel, să nu te mai încurci! / Că ei, când răsare soarele, sunt chemați la judecată. / Nu te mai aud. Și să le spui ce ai de spus, / Înainte de răsăritul soarelui” (VI, 8).

Inițierea mortului pentru lumea de dincolo

Se bocea (SO, 178-180); **Odihnele mortului: Se bocea** (SO, 191-192): „Leana lui Mitréle a venit și ea, / Bătrână și adusă ca o seceră. / A pus ciomagul lângă ușă, / S-a dus la capul răposatei / Și a-nceput s-o jelească [pe mama poetului n.n.]. / Nu s-a uitat la nimeni, n-a văzut pe nimeni, / Privea în ochii moartei și plângea: / «Aoleu, țată Nicolită, / Mâncăți-aș gurița ta. / Că te-ai duce în casă strămtă / Și fără ferești / Și n-ai să poți să te întorci în ea. / Și să-i spui și lui Mitréle al meu / Cum o duc și eu pe-aici. / Și să stai să odinești / Și să-i spui tot. / Că rămăsesem șchioapă / Și stam toată ziulica pe un scăunel. / Și-mi puneau o strachină cu apă și-ntingeam cu pâine în ea. / Că cine n-a fost văduvă, / Nu știe ce-nseamnă văduvia». [...] // A spus ce mai avea pe suflet, / A pupat mâna celei care trebuia să ducă / Ultimele noutăți în lumea de dincolo, / Și-a luat ciomagul și-a plecat...” (*Jelitul*, IV, 94-95).

Într-un fragment de bocet, reprodus, probabil, de mama poetului, se recunoaște stilul de narațiune improvizată al bocetului din Oltenia, deosebit de cel din nordul țării, care este versificat în tipare poetice: „La înmormântare nu i-a venit nici un copil și biata muiere a lui / *Așa îl jelea*: / «Ligore, Ligore, / Fierbeam apa în ulcior că n-aveam oală / Și făceam turta nesărată / Și spuneam să cumperi sare / Să fac turta sărată / Și tu spuneai că nu / Că ne trebuie bani / Să țânem copiii la școală / Să-i facem oameni mari / Și ete acum nici nu veni ră să te petreacă»” (*Petrecearea*, I, 60-61). Aerul ușor ridicol al lamentației, în care durerea este strigată fără talent poetic, sporește autenticitatea textului și-i accentuează sinceritatea. Este știut că în mediul sătesc, bocetele sunt ascultate și comentate critic.

Dar bocetele nu erau numai ocazionale, adesea femeile în vârstă își „cântau” morții de câte ori le cuprindea jalea: „*Baba* [bunica de pe tată] [...] de când a murit [tata], se ducea în fundul grădinii, / *Sta așa tristă ori se jelea*: / «Fănică, Fănică, muriși nevecuit»” (I, 30); „[Mitrutei i-a murit bărbatul pe front și îi mureau și copiii] *ședeă singură-n casă și se jelea*. / Lumea râdea: «Iar cântă Mitruta». / Dar ea se jelea” (*Cântă Mitruta*, II, 163). La moartea aceleiași Mitrute, „a de-și cânta morții”, nu i se găsea buletinul de identitate, iar „Femeile grămadă, pe Mitruta în car. *O jeleau, o căinau*, / *Că ce viață a dus și ea, săraca...* / Vai de maică de om! / Văduvă de război, cu copii morți unul după altul... / Doamne, doamne! / Și de la o vreme îi terminaseră biografia. / Istoviseră

lacrimile și / Jalea și așteptau să vină Leana, / Fie-sa, din casă cu buletinul. / Că popa nu voia s-o-ngroape fără buletin, / C-așa avea el ordin” (*Actul*, IV, 116); „Tata murise de câțiva ani, / Și mama se ducea să-i spună ce mai e pe la noi. / Ce mai facem, cât am mai crescut, / Greutăți de tot felul... Ei... / Vorbea acolo de una singură, rezemată de cruce... / Se jelea... / Și cuvintele aveau un ritm, / Erau un fel de vârtej, care pleca din lumea asta / Către lumea cealaltă... încărcate de semne, de durere, / De lacrimi” (VI, 8).

Se povestește, adesea, că și vitele își jelesc stăpânii²²: „[Floarea Păunii avea bărbatul la război, iar ea se îngrijise bine de boi] A înmormântat-o un cumnat. / Când îi făcea tronul, / Boii zbierau acolo pe tronul ei, / Și ce să vezi? / Când au plecat de-au pus-o-n car, / Boii ăștia au început să zbiere / Și să sară pe loitre în sus. / Zbierau deasupra tronului, suflau peste moartă. [...] Boii au sărit peste ulucă [...] Zbierau după car, parcă se jeleau / «Cum ne lăsași, făă? Cum ne lăsași?» [...] Jeleau moarta, ce mai!” (IV, 7-9).

Există, însă, și situații netipice, în care se ignoră jelitul ritualic, taxate critic de opinia publică a satului: „Nici n-a-nchis bine ochii, / C-a venit fata, i-a fărâmat casa [...] // D-apoi ce să te mai miri? / Mama lui Nicolae, Curcăneasa, / Când a murit bărbatu-său, / A pus busuioc la ureche / Și-a jucat. «Ha-ha-ha! / C-am scăpat de dracul»” (III, 308).

Bradul la înmormântare

Funcția bradului la înmormântare: Însemn de nuntă postumă (SO, 180): „Murise Zgarbură Dimie, *logodit* [...] Și acum îl duceau la groapă cu lăutari, / Că așa e obiceiul, nu jelit ca la mort, / Ci cu veselie și aruncau cu bătele-n sus. / Fata gătită, venea în urmă / El, gătit ginere. [...] / Și unul ducea bradul [de nuntă n.n.] [...] / Și pun-te pe jucat! / Toți, afară de mort, săracul. / Mireasa sârea de-i sfârâiau călcâiele [...] / Toți să joace mireasa, / Să-i placă și ginerelui... [...] de vreo trei zile / Numai în chef o dusese [**Activități în nopțile de priveghi: Glumeau, se păcăleau, făceau jocuri**, SO, 177-178:] Și la *priveghi*, îl ținuseră tot în *zgoande* [DA: „glume”], / Tot în *năsărâmbi* [DA: „șotii; palavre”]. / Cu *focul mare în curte* / Se *îmbrânceau tinerii în foc*, / Și spuneau la *glume* – ai bătrâni [...] / A

²² În Bucovina este mult răspândit următorul motiv de bocet: „Scoală-te, N., scoală, / S-auzi vitele cum zgheară, / Da’ nu zgheară că n-au fân, / Da’ zgheară după stăpân”.

avut noroc de-o înmormântare veselă, / Cum se făceau de mult de tot prin părțile astea / La toată lumea. *Râdeau și aruncau bâte-n cer.* / Și acum rămăsese obiceiul doar pentru ăștia logodiți” (*Cine joacă mireasa?*, VI, 127-129); **Se punea brad tuturor morților** (SO, 181): „[Băla își blestema fiica leneșă]: O și blestema: «Fir-ar a iacacui cu *bradul* de l-o face ea / [Finalitate: **Se punea în stâlp**, SO, 185:] Și cu *stâlpul de-o pune bradu-n el.* / [Împodobirea: **Măr, covrigi**, SO, 184:] *Și cu covrigul din brad*»” (II, 135).

Inițiere practică pentru lumea de dincolo

Cortegiul funerar: Atribuțiile participanților (SO, 188-189): „– Spânule, când oi muri, *să vii să-mi duci sfeșnicul,* / *Că ți-am făcut prosop frumos / Cu podul Jiului cusut.* [...] / S-a ținut de cuvânt, i-a dus sfeșnicul” (III, 298-299); **Transportul mortului: Cu carul** (SO,189-190); **Practici: Se aruncau bani** (SO, 191): „La-nmormântare... / Parcă-mi amintesc cum *aruncau niște bani pe la poduri,* / *Când trecea carul,* mergând încet și lumea jelindu-se în urmă” (*Tata*, I, 29); **Obiceiuri după închiderea gropii: Pomeni peste mormânt** (SO, 194-195): „[Când li s-au furat oile, l-a blestemat pe cel ce i-a furat berbecul] *Să și-l dea peste groapă* ăl de l-o fi luat!” (I, 69).

Ofrandele cu care pleacă mortul

Colaci și figurine la înmormântare: Denumiri: Bolindeți (SO, 200): „Radu Țiganu vine de la deal, beat. [...] / Măria: – Bă te-mbățași, / Nărodule! / – A murit Băla degeaba, / I-ai făcut niște *bolindeți* arși. / Băla era femeie cuminte, tu ești o năroadă. / [**Obiceiuri după trecerea pragului: Se împărțeau moșchiori**, SO,187:] *Ăia erau moșchiori?* / Ce moșchiori erau ăia arși?! / Se închina. / El fusese la pomană și nu-i plăcuseră *colacii* / Și când s-a-mbătat, i-a venit în gând s-o critice pe Măria” (II, 231).

Obiecte puse în sicriu (SO, 201): „...Mai / Murise o dată. / Într-o zi de Rusalii, fiindcă dormise beat și fără pelin / La brâu. [...] // Acum stătea tot așa întins, / Dar nu mai zicea «Hăp și-așa!» ca-n tinerețe. [...] Și Leancă a rămas așa. [...] // *Dar cineva tot i-a pus pelin la brâu.* / „Domnule, *dacă o fi să fie poceală, dacă – să zicem – / Doarme pocit,* / *Să aibă medicamentul la el pe lumea ailaltă*” (*Leancă luat din căluș*, III, 368-371).

Ofrandele date morților după înmormântare

La diferite termene după înmormântare (SO, 206-211): „Dacă-ți moare mortul, te duci în fiecare sâmbătă / Cu colaci. / Se fac paisprezece turtițe și nouă colaci. / Și pe turtițele de post pui legume de post. / Pe cele de dulce pui de dulce. Și astea sânt soroace. / Până la trei ani / Se pomenește din jumătate în jumătate de an / Și de la trei ani / Din an în an, până la șapte ani./ Și de la șapte ani, dacă vrei / Îl mai pomenești, dacă nu, nu. [...] Îi poartă soroacele sau sâmbetele, / Asta e, de-aici vine” (Soroacele, II, 164-165); **A treia zi** (SO, 206, Dj 3, Bulzești: „A treia zi, mâncare și două trei *toiege*: o nuia de *alum* sau de *gutui*, cu batistă, covrig, măr”): „[Când călătoreau D-zeu cu Sf. Petru pe pământ] Erau doi uncheși, cu straie albe de dimie dată la piuă, / Și cu *toiege de gutui în mână, cu floricele crestate cu / Briceagul pe coajă, cum sânt toiegele de pomană*” (II, 122); **La șase săptămâni** (SO, 206, Dj 3, Bulzești: „Pomană cu oale, bani, *pat*, masă, scaune, găleată, castroane, lampă de gaz, două feluri de mâncare”): „Sânt scrisori orale, numite «vorbe» / Se spune: «A trimis cutare vorbă». [...] Unele vorbe vin și prin vis, de pe lumea cealaltă. / Și-a doua zi de dimineață se duce femeia care-a / Primit mesajul, bate în poartă: / «L-am visat pe cuscrul Ion / Stătea așa nebărbierit într-o odaie, în picioare stătea. / Zice, am de toate aici, e bine, dar n-am și eu pe ce / Să șed jos, din când în când. / Să-i dați omului *pat de pomană*»” (II, 263); **Slobozitul izvorului la șase săptămâni** (SO, 207, Dj 3, Bulzești: „Cinci fete cară 44 de vedre pe la gospodării și le notează pe răboj, apoi se slobod apele: dacă e soare, e mărturie că s-au dus 44 de vedre. Se spune «să fie ale mortului!»). Fiecare fată pune pe o scândurică o lumânare și-i dă drumul pe apă, apoi aruncă câte două, trei găleți de apă. Pentru femei se dau basma, cană și bani, apoi se tămâiază la mormânt 40 de zile”): „La două zile după înmormântare, se găsesc 4 fete / și aduc câte 44 de căldări de apă și se slobod, la șase săptămâni, / o femeie bătrână care tămâie în fiecare zi. / Tot la șase săptămâni / când se sloboadă pomana, fetele vin cu bețele de alun, / pe care înseamnă căldările de apă / și apă în sticlă, dacă au adus de la altă fântână. // Li se dau colaci și oale, basmale cu lumânări. / Femeii de-a tămâiat i se dă basma neagră, colac / Și se duce cineva de-ai casei cu ele la fântână curgătoare / se pun lumânările pe așchii lipite și le aprind, / Le pun să meargă pe apă / Și trece fiecare fată la rând, scoate apă cu căldarea aruncă pe pârâu, / așchia merge cu lumânările aprinse / merge în vale și fata zice: «Să-mi fii soare mărturie / că am adus lui cutare (numele mortului) / 44 de căldări de apă»” (VI, 21-22); „Gogu a căzut după un an

[în război n.n.]. [...] Și nimănu-i din sat nu-i venea să creadă, cum se-ntâmpla / De fiecare dată când murea cineva, că era foarte greu să / Crezi că ăla n-o să mai fie deloc, gata. [...] Mumă-sa a început să-i facă *rostul ca la morți*, / Că și morții au rostul lor, trebuie să ții pasul. / *L-a pus în pomelnic, i-a dat o oaie peste groapă*, / *Au făcut ai lui pomană cu oale și toiege* [...] // *O fată mare a scos de la fântână timp de treizeci / De zile / Dimineața de tot, înainte de-a răsări soarele, / Câte o vadră de apă ne-ncepută*, asta în caz de sete / Pe lumea ailaltă” (I, 48-49).

Pomeni în zilele de peste an

Pentru morți: Data calendaristică și ofrandele împărțite:
Diverse ocazii (SO, 217-221): „În seara de *joimari* [...] mama făcea focul în curte. / Tot satul atunci era numai focuri.../ Și în jur / Puneau scaune – pentru morți. / Să se așeze pe ele. / Și între foc și scaune turnau apă de jur împrejur” (*Joimari*, V, 126); „Când făcea noru-sa *colivă*, zicea că să i-o spele din / Patruzeci și patru de ape și îi comanda: *apă de la cișmea* [neînceptută n.n.]. [...] Nu suferea fântânile stătătoare, de teama să nu fi luat / Apă înaintea ei de-acolo de-i necununați, niște pângării, cum le zicea” (I, 30); „[Despre bătrânii care au murit]: Seria lui taică-tău, Fănică a lui Ion Bălan. / Acum e bozul mare pe ei. // Câtă lume bună s-a prefirat. *Să-i țineți minte să le faceți și voi colac*. / La toți am fost în urma carului, / Pe toți i-am jelit ca pe Dumnezeu” (I, 96); „Tații și frații mai mari sânt pe front, despre unii s-aude c-ar fi murit, / Aproape în fiecare dimineață altă femeie împarte *colivă cu bomboane* moi din cauza lacrimilor (I, 17); „Și mama pe toți i-a ținut minte / Și la toți le-a făcut *colac*, cât a putut. / Morții noștri mănâncă și ei, odată cu ăi vii, / Și *dacă nu le dai colaci de pomană, e ca și când ai / Lăsa niște copii fără pâine*. / *Se uită și ei cum mănâncă ceilalți / Și așteaptă* acolo în grâu, la rădăcina grâului, / Să-ți aduci aminte și de ei, / Că ei au ținut mai ‘nainte pământul și rostul vieții” (*Rădăcina grâului*, III, 272);
Visarea mortului (SO, 221: „Se dă un pahar de băutură [...] unui trecător de sexul mortului”): „Boldescu [...] a rămas milog [...] Și el ne aducea murături de la taică-meu, ca să-i dăm țuică. / – Vere, *am visat pe nea Ion, cerea un pahar de țuică*. / Socru-meu, Ion Bălan Sorescu, murise. / – Bine, nea Ioane, / Hai să-ți dau eu, zicea Fănică” (IV, 21-23); „Mama lui Ion Roncea, / Ronceaica, foarte bătrână, / Murise bărbatu-său, și știi cum e la noi, / De *cred că omul mai trăiește și după aia* – / Aude noaptea o pasăre cântând după icoană. / Ațipea și iar se pomenea în ciripit după icoană – [...] *Ațipisem și visam că mi se taie gârnița de*

*pe la Tufaru lui / Boală. / Săreau așchiile și una a venit până-n geam, / Și-atunci m-am trezit. Și-un brabete, ce-o fi fost, / Chirip-chirip! după icoană. Chirip-chirip! / «Ia scoal, muică Gheorghe, c-o fi sufletul lui tac-tu!» / Da' el zice: «Mă trezești în toiul nopții să mă uit la / Brabeți!» / «Mă, dacă bate-n geam, n-o fi chiar pasăre decât așa / Pe deasupra. Mă, o fi fost om, de știe rostul casii!» / «E! sufletul lui tica!» / «O fi, mă, o mai fi ș-adevărat din ce se spune, / Nu vezi cum s-a-mpuținat lumea, / Și ce de mai păsăret!» [...] // Lumea ailaltă n-o fi tot pe-aici prin copaci și prin iarbă?» (*Chirip-chirip*, II, 127-129).*

Chiar poezia care dă titlul volumelor, *La liliaci*, este inspirată de „ziua morților, când se face pomană” în cimitir: „Masa e-ntinsă pe iarbă” cu ștergere de cânepă, „Ținute să nu le ia vântul, de străchini și oale smălțuite”, de Târgul Jiu sau de Oboga. După ce popa Niță sfințește bucatele „Se-ncepe de la țuică... vecinii te cinstesc cu țuică peste aburul ciorbei ...[se zice] „Dumnezeu să primească”, „Să le fie țărâna ușoară” sau chiar „La mulți ani!” [cei ce nu știu formulele ritualice n.n.]. Rudele cinstesc din același pahar, [ca să se întâlnească pe lumea cealaltă n.n.] și Sorescu glumește: „tot microbii ăia!”. Urmează ciorba de curcan sau de găscă, fasolea sleită cu boia și cu ceapă prăjită pe deasupra, varza cu carne, „Nicăieri nu mănânci o varză cu carne / Mai gustoasă ca-n cimitir” – comentează poetul – și vinul, din sticle „astupate cu coceni de porumb”. „Bogdaproste, se aude în dreapta și-n stânga”. Femeile jelesc „în gura mare, cu șiroaie de lacrimi, în mod barbar, ca pe vremuri”.

Pentru vii: Pomeni date în viață pentru sine: La zile mari (SO, 222, Dj 3, Bulzești): „S-a dus în ziua de Crăciun la tămâiat, / Numai în scurteică și-n ghețe. / Și când a venit, a fript carne și ce-o mai fi făcut / Și-a-mpărțit. Și la urmă a luat-o cu frig / Și-a-nceput să-i fie rău.[...] – Bine c-am apucat să fac colacii toți, / Că dau lăștina [DA: „socoteală”] pe lumea ailaltă. / Bine că m-am grijit, zicea. [...] // A murit în ziua de Anul Nou” (*Moare străbunica*, III, 343-344); „Mai dați-vă și de pomană, / Să aveți și dincolo. [...] N-aveți copii, n-aveți nimic. / De-acum încolo începeți și mai faceți / Provizii pe lumea ailaltă. [...] // Voi vreți să trăiți numai pentru voi? / Viața odată se rupe, ca firul de iarbă, / Și dacă n-ai pe cine să lași să te jelească / E rău și pe lumea ailaltă” (II, 242).

Substituite ale morților în cimitire

Piatra (SO, 230: „La orice mort există obiceiul de a se pune o piatră, orice fel de piatră”): „[La cimitir] Beton. Nivelaseră cu

buldozerele / Și turnaseră o placă groasă peste tot cimitirul. / Cruci, cavouri – totul era acoperit cu beton. [...] Maria începe să se jelească. / Își smulgea părul din cap și țipa. Ioane al meu! Isuse Hristoase, Ioane al meu! / Cum să te găesc eu pe tine acum?! [...] – Păi, de ce nu ne-au anunțat că desființează cimitirul, / Să ne luăm morții? [...] Și cum îl găesc eu? Unde e *lespedea*? *Lespedea!*” (VI, 50-51).

Plantarea brazilor și pomilor pe morminte: Liliacul (SO, 232): plantă care a sugerat titlul poeziei și a întregului ciclu **La liliaci**.

Marin Sorescu mai invocă și practici de îndepărtare a morții, în situații în care se crede că mortul ar chema și sufletul fraților la el: „I-a murit un *frate* și *ca să nu ajungă moartea* / Și *la el*, că e singurul moștenitor, i s-ar stinge neamul, / Și-a pus banul *ăla gălbui la urechea stângă*” (I, 45); „*Doi frați, de sânt născuți în aceeași lună, / Trebuie puși în fiare, / Că altfel, dacă moare unul, moare și celălalt*. / Când se mărită fata sau se însoară băiatul, / Se cheamă o fată și-un băiat cu mamă și cu tată. / Și aduc o pereche de fiare de la cai, / Și-nucie pe unul de-un picior și pe unul de-un picior/ În fiarele alea și zic de trei ori: / «Îmi ești frate până la moarte?» / «Îți sânt frate până la moarte!» / Îi scoteau din fiare și la urmă plecau la cununie” (*Lunatecii*, II, 247).

TEXTE

Dumneata

Într-o noapte, pe aici, pe la Cișmele,
Unde sânt casele mai rărișoare, din cauza stafilor,
Care se zice că s-ar fi arătând pe acolo,
Și oamenii s-au sfiit să pună case, ca să aibă stafiile loc,
Lărgime, să treacă-n deal în vale libere,
Se întâlnește Grigore al lui Tăgărălă cu unul care cam sclipea de departe,
Așa ca putregaiul.
„Bună seara”. Țăla nu-i răspunde. „N-o fi auzit”, se gândește
Grigore. „Bună seara” zice iar.
„Bună seara”, îngână celălalt, parcă ar fi avut țărână-n gură și-i stă drept în cale,
Nu-l mai lasă să treacă.
„Mă, tu știi cine sânt eu?”
Se uită Grigore... și odată simte cum i se scoală căciula
Singură din cap: Hoop! și cade jos... pleoț! Țăta semăna cu unul de
Murise... să tot fie luna...
„Păi, eu știu...” încearcă el să-și facă... ce să-și facă?... curaj...

„Te cunosc, dar nu știu de unde să te iau...”

– Păi ia-mă și dumneata de guler... rânjește străinul.

Când să-l ia de guler... nimic... Ăla era moroi...

Dar mâna îi rămăsese țepăună în aer...

După aia i s-a făcut moale și așa a rămas.

Bine că nu i-a zis moroiul să-l mai ia și de altceva

Că paraliza tot.

Așa a fost de părere și Coza, că s-a dus repede la el.

Zice: ai scăpat ieftin, neică, moroi din Bulzești sânt

Arțăgoși.

Când le strășunează din ceva pe câte unul... îl fac

Cârpă, treanță, poți să ștergi lampa cu el.

Așa e de

Moale și afănat.

– Dar mi-a zis „dumneata”... își aduce aminte Grigore.

– Nu, că de purtat știu să se poarte... nu sânt bădărani, țopârlani, modârlani, capsomani.

Nu că le iau partea, dar

Trebuie să te gândești și la ei; până mai ieri erau aci cu noi,

Într-o lume va să zică; odată mor și se pomenesc pe altă lume,

Bunăoară pe lumea ailaltă, care nu-i primește, nu știu

Din ce cauză, și-i trimite înapoi pe lumea cealaltă,

Bunăoară asta a noastră... care se sperie și-i alungă...

Uite-așa mi ți-i plimbă, cine mi ți i-o plimba,

De-aia sânt și moroi aiștia arțăgoși... și se mai iau de câte unul ca dumneata...

– Nu mai îmi zice dumneata... ca ăla... îl trecu un fior pe Grigore.

Dar matale, nea Cozo, cum,

De ce nu ți-e frică de ei? Mergi, îi dezgropi, îi înțepi, îi belești,

Faci atâta bine... comunei... nu ți-e frică singur în cimitir?...

Coza tace și-l privește cu niște ochi... cu niște ochi...

– Mie mi-au luat frica... de pe vremea când... *trăiam* [subl. a].

– Cum vine asta...? Și Grigore simte cum i se înmoaie și

Mâna ailaltă. I s-a strâmbat și gura, în partea dreaptă,

Vorbea așa... strâmb, în dreapta, dar nu mai știa ce spunea...

Dar tot ceva pe ideea „Cum vine asta?”

– Am glumit, mă nene, spune Coza, când îl vede așa galben,

Glumii o țără și eu... ce ești așa de... și-ncepe să-i dea peste fălci, să-i îndrepte

Gura. „Glumesc, ține-mă de guler... să te-ndrept bine,

Acum cât e caldă poceala... Ia-mă de guler... mă!

– Cu *se* [subl. a.]? zice Grigore, pronunțând strâmb un *see* [subl. a.]?

Că ioche minile...

Mâinile îi fluturau fără viață, ca niște mâneci.

În locul lor, la numele Grigore s-a adăugat porecla „ăl Moale” .

La lilieci

Nicăieri nu mănânci o varză cu carne
Mai gustoasă ca-n cimitir,
De ziua morților, când se face pomană
Și toate femeile vii se întrec în de-ale mâncării.

Masa e-ntinsă pe iarbă, la umbra bisericii
Crăpate, de-a răzbit aproape de sfinți crăpătura
Și când bate crivățul, iarna, cred că le degeră colacii de lumină care le strâng tâmplele.
Pe costree și troscot se-ntind ștergarele de cânepă,
Ținute, să nu le ia vântul, de străchini și oale smălțuite,
Unele se vor împărți la urmă, poate apucați și voi, mare e Dumnezeu.
Dar mai e până atunci, ne ghiorțăie mațele, ni s-a lipit burta de șale. Ce face popa ăla,
de-ntârzie?
Toți s-au așezat jos, aproape turcește,
Femeile dau peste mâna copiilor, care n-au răbdare.
Apare țarcovnicul, lumea se ridică-n picioare, cinstind intelectualul,
Se aude troznet de oase rupte de muncă.

Se-ncepe de la țuică, simți mirosul prunei,
De asta nu te doare capul, chiar dacă n-ar fi binecuvântată de sfinția-sa, popa Niță,
Care a venit în sfârșit oțărât, are necazuri c-o mejdină,
A lăsat stânjenu lăngă clopotniță și-a slobozit pomană.
Stingeți lumânările că se consumă curentul! zicea al lui Chirimentu,
Care cum deschide gura începe lumea să râdă, are haz, dar acum
Nimeni nu-l aude – se suflă în lumânări pe prescuri: pfu, pfu!
Vecinii te cinstesc cu țuică, peste aburul ciorbei,
Aproape se-ncrucicează cămile cu toartă
Bei și de la unii și de la alții, în cruce, și zici îmbujorat:
„Dumnezeu să primească”, „Să le fie țărâna ușoară” ori chiar „La mulți ani!”
Rudele cinstesc din aceeași ulcică, pe rând, „tot microbii ăia!”
Mănâncă mai mulți dintr-o strachină, cu linguri de lemn, arse, ciorba de pui cu fidea.
E de curcan! sau de găscă? ba e chiar de găscă,
Ea înoată în grăsime, am bănuț eu ceva. Ori e de rață?
Fasolea sleită cu boia și cu ceapă prăjită pe deasupra – e o minune în zilele noastre.
Ca să nu mai vorbesc de varza cu carne, dar aici să suflă înainte de-a băga-n gură,
Pentru că cel mai rău te arzi cu varza, vorba asta o țin minte
De la fratele meu mai mare.
Zice: domnule, fii atent, mă, să nu te arzi cu varza,
Că cel mai rău te arzi cu varza, asta o știu de pe front.

Văd că în capul celălalt se împarte vinul,
Adus în sticle cu gâtul lung, astupate cu coceni de porumb.
Abia așa mâncarea are adevăratul gust, viața merită s-o trăiești.
Multe femei au murit pe aici, dar, uite, că n-au dus secretul cu ele.
Oalele sânt de Târgul Jiu, smălțuite, sau de Oboga, ca și strachinele și taerele.

Se bucură morții, că-și înnoiesc și ei pe lumea ailaltă o dată pe an tacâmul,
Lingurile le-or fi păstrând în bocanci, ori după ureche, plaivaz?
Bogdaproste, se aude-n dreapta și-n stânga, când se împart oalele, ulcelele,
Unii le încearcă cu degetul, dacă sună frumos, ăi mai proști râd la ele, fericiți.
După ce s-a luat masa și s-a pus ce-a mai rămas în baniță,
Se cheamă câinii, din obișnuință, dar câinii n-au ce căuta în locuri sfinte, au fost lăsați
la vatră.

Femeile merg în cimitir și-ncep dintr-o dată să se jelească
În gura mare, cu șiroaie de lacrimi, în mod barbar, ca pe vremuri,
Plivind câte-o buruiană, încercând să-ndrepte crucea de lemn
Care-a putrezit, iaca se hățănă când bate vântul – nu te mai prizoni, mă, de ea!
Copiii se joacă de-a ascunzișul printre morminte,
Voi ai cui sânteti, împielițaților?
Nu călcați pe busuioc și nu ciopliți crucile cu custura,
Că vă taie popa limba.
Cele care au morți mai noi au mai tras un ropot de plâns
De cum au intrat pe poartă și-au pus banițele jos din cap,
Celelalte au fost numai triste și căzute pe gânduri.

E răcoare la umbra bisericii bătrâne, care a rămas aici de când
Era satul în pădure și veneau haiducii de mâncau pe furis.
Pe Săliște cântă cucul, cimitirul are un aer important, împăcat cu sine.
E bine să fii mort aici, între codri, locul e ferit, nici nu trage,
Clopotul nu te deranjează, că nu sună decât de sărbători,
Și duminică dimineață, când cade în misticism, bang-bang – cine-o mai fi murit? –
De răsună morții și stafile.
Cântă păsările și e un miros de lilieci înfloriți,
Cum trebuie să fi mirosit raiul din dreapta, de la intrare,
Pe vremea când era culoarea nouă și nu crăpase.

(I, 104-107)

Ale ieșirii sufletului. Sărindarul țărâni

Când omul trage să moară, se strâng rudele
Îl spală, îl îmbracă și țin lumânări aprinse în mâna lui
Și pe lângă el, până moare.
După ce i-a ieșit sufletul se duc doi oameni la apă,
dacă e om, dacă e femeie, două femei,
Îl dezbracă, până nu se răcește, că dacă se răcește, nu-l mai pot îmbrăca,
și-l așează în pat.
Unul se duce să tragă clopotul.
Se trage de 5–6 ori, până îl îngroapă. Se caută o fată
imediat după spălat
să-i aducă 33 căldări de apă. Ale ieșirii sufletului.
Alta face turțițele, două dimineața și două seara,
Se așează o față de masă pe-o masă lângă mort

se pun turtițele cu mâncare
un pahar cu vin și unul cu apă
se dă la copii mereu, până se îngroapă mortul.
Alte femei aleg grâu, pentru colivă.
Altele cern făina pentru colaci, pentru înmormântare.
Se fac 100 colaci:
44 colaci pentru înmormântare, 44 pentru 9 zile
Și colaci mari pentru prescuri.
Se taie păsări, fasole în oale mari, varză, sarmale, cum
e timpul 4–5 feluri de mâncare, pâine, mălai.
Multă treabă la o pomană.

Când pleacă la urmă cu mortul, ai casei se duc toți
să tragă de coșciug înapoi.
După ce îl scot din casă, cântă goarna de plecare.
Cineva trage tot din patul de unde a fost răposatul
Le pune sub pat și încuie ușa.
Când au plecat la biserică,
Unde se face slujba de înmormântare,
Când e gata de plecare, se pune o lumânare aprinsă în corlată
și una într-o strachină cu mălai.

Tot până nu pleacă mortul, când sunt gata
Se pun câțiva colaci pe capacul coșciugului
Cu străchini cu mâncare, sticle cu băuturi și le slujește preotul.
Se ia o oaie, se dă peste tron.
Se împart 50 de batiste cu lumânări în ele,
Se ia la cimitir o găină, pânza care îl sloboade în
groapă, o oală cu apă.

La biserică se iau 44 de colaci și colaci mari
și 44 de polmeți. (Câte o fâșie de pânză de un lat de mână)
Le slujește popa
După slujba mortului se împart în biserică.
Acasă rămân trei femei și doi oameni.
Femeile cheamă o fată cu părinții amândoi în viață
Și mătură toată casa și duce gunoiul.
Când vin, îi dau 7 lei
fața de masă cu turtița pe care s-a împărțit trei zile
paharul cu vin și strachina cu mălai.
Când vin de la cimitir, se pune masă mare
Cu toată lumea care a fost la înmormântare.
Se împart colaci cu colivă,
Cu lumânări aprinse, cu toiaș (un băș cu basma, dacă e femeie, dacă e bărbat un
prosop)
și preotul le slujește. Se împart colaci, cu lumânări aprinse
și se pune mâncarea. Apoi se așează toată lumea la masă și preotul

Femeile împart de mâncare și oamenii băutura.
 S-a terminat cu înmormântarea, se începe comăndatu.
 Se angajează o femeie bătrână
 să-i poarte soroacele.
 Aia știe. În fiecare vineri face colivă
 9 turtițe și 9 colaci de pomenit și prescure.
 Turtițele se fac pe zile, nu se pune colivă pe ele.
 Se pune, dacă e de dulce, brânză, ouă,
 dacă e de post, halva, marmeladă. Pe colaci se pune colivă,
 Sâmbăta dimineața se împart colacii și turtițele
 Și pleacă la biserică – numai colacul mare și
 prescurea, care se face în fiecare sâmbătă, până la 6 săptămâni și vin
 Pomenește popa
 stropește mormântul cu vin.
 La 3 săptămâni se fac tot 44 de colaci și pomană mai mică.

În casă, la 6 săptămâni, se face pomană mare.
 Se cumpără 50 de oale sau cane
 Tot atâția colaci, câte oale.
 Se face mâncare multă
 Se cumpără pat, dacă nu are, masă, scaun, unul sau două
 Se dau haine, 3–4 rânduri și mai multe care are,
 căldări, ulcioare pentru toiege, basmale pentru ape, pentru tămâiat.
 La două zile după înmormântare, se găsesc 4 fete
 și aduc câte 44 de căldări de apă și se slobod, la șase săptămâni,
 o femeie bătrână care tămâie în fiecare zi.
 Tot la șase săptămâni
 când se slobode pomana, fetele vin cu bețele de alun,
 pe care înseamnă căldările de apă
 și apă în sticlă, dacă au adus de la altă fântână.

Li se dau colaci și oale, basmale cu lumânări.
 Femeii de-a tămâiat i se dă basma neagră, colac
 Și se duce cineva de-ai casei cu ele la fântână curgătoare
 se pun lumânările pe așchii lipite și le aprind,
 Le pun să meargă pe apă
 Și trece fiecare fată la rând, scoate apă cu căldarea aruncă pe pârâu,
 așchia merge cu lumânările aprinse
 merge în vale și fata zice: „Să-mi fii soare mărturie
 că am adus lui cutare (numele mortului)
 44 de căldări de apă”.
 Și zice așa fiecare fată pe rând,
 În urmă cea cu tămâiatul
 Da’ aia zice: să-i fie mărturie că ea a tămâiat 44 de zile.
 Femeia de e cu ele aprinde lumânări la fântână și tămâie fântâna.
 Se duc acasă
 le pune masa și fetele pleacă toate cu oale, cu basmale și câte 25 lei.

Iar pentru tămâiat se dau 50 lei.

În timpul acesta cele de acasă, unele gătesc, dacă nu au bucătar,
altele aranjează lucrurile pentru dat de pomană.

Se pune pat, apoi saltea, cearceaf, velință, perină,
pătură de învelit sau plapumă, în pat se așează hainele
chipuri înșirate, câte rânduri dai.

Se așează masa cu farfurii, cu mâncare,

cu tacâmuri, cu sticle, cu vin și țuică, față de masă,
basma, șervete, oglindă la țeale,

se pune săpun, se pun căldări cu apă cu prosop, se șterge lumea.

Vine popa, se pune masă mare. Întâi colaci, colivă, lumânări, 3 toiage în capul mesei,

Se așează pe masă străchini cu mâncare,

Din toate felurile, pâine, mălai, pentru toiage cu prosop

sau basma, farfurie cu mâncare, lingură, ulcioraș cu apă și cu vin

se dau batiste cu lumânări popii și dascălului

și începe slujba. După care se împart colaci și se pune mâncare.

Preotul intră la bucătărie de slujește mâncarea.

Pe urmă trece la lucrurile ce dau de pomană.

I se dă nota cui le dă și el îi pomenește și pe morți și pe vii,

pe cei care le primesc. De fapt se dau la oameni săraci.

Acum se aranjează și masa, să mănânce și preotul.

Până a veni acasă, popa a fost la cimitir

De-a făcut parastas la cap.

După ce mănâncă, se plătește popii totul.

Că nu ia nici la înmormântare bani, acum se dau toți.

S-a terminat cu 6 săptămâni, acum la 9 săptămâni iar

44 de colaci și 11 prescuri ale parastasului.

Că am uitat să spui, alea se fac de câte ori se face parastas.

La 9 săptămâni – pomană mică,

La 6 luni iar pomană mare, potrivită.

La un an – pomană mare și se dau și lucruri de ale mortului

dacă mai are. Până la trei ani se pomenește

și la jumătate de an

De aci încolo, până la 7 ani, din an în an

cine poate și mai mult.

Tot după înmormântare se dă și sărindarul țărâinii

Și se sloboade la un an.

Mâncări se fac: varză, sarmale, ciorbă de pasăre

la noi nu se mănâncă vită,

se face ghiveci, mâncare de prune cu carne, când e de

dulce, carne, fasole, cartofi, friptură.

Ei, astea sunt de-ale mortului, cum le-am apucat și eu.

Holera, când eram mică – și ale războaie mari.

Ce-a mai secerat moartea, ce dărdoră a comândărilor.

Oi fi uitat multe, dar vi le spui când îmi aduc aminte.
Nu toată lumea ține rânduiala, ori că nu știu,
Ori că n-au mijloace.
Se mai fac a uita, trec ăia 7 ani... ei!
Lumea e amestecată.
Dar mie să-mi faceți așa
Dacă vreți să fiți în rând cu lumea.
Cum vă spusei, și după puteri,
Dacă s-or pune niscai vremuri mai așa.

Ei știți voi că acum nu-mi mai e frică neam?

(VI, 19-24, publicată în „Literatorul”. nr. 24 din 1996)

Abstract

Within the cycle of poems entitled *La liliaci (By the Bats)*, Marin Sorescu evokes the universe of his natal village in an interesting poetic way which caused contradictory reactions between the critics. The novelty consists in the use of elements of folks culture (occupation, costume, mentality, myths, beliefs, superstitions, rites, traditions, folk literature, onomastics, local speech), investigated deliberately, in the febrile search of his own identity. Apparently easy, this original and provoking poetry, of post-modern style, enciphers sometimes in a ludic way, deep philosophic meanings, perceived by the reader only according to his initiation and culture.

The confrontation within the present study of the understanding of life and death, of the metaphysical world, especially of funeral rites, obsessive in *La liliaci*, with the material identified in Oltenia by the authors of the *Atlasul Etnografic Român* pointed out the thorough documentation of the poet, with the help of his talents mother, in most cases, but also thanks to the poetic meaning of ethnographic details.